

6 DIPLOMATIKA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola se zaměřuje na diplomatiku, tedy pomocnou vědu historickou, která zkoumá písemnosti úřední provenience. Tato část studijní opory vysvětluje na konkrétních ukázkách skladbu formuláře listiny a také jednotlivé druhy diplomatického materiálu. Výsledkem je, že čtenáře vede k osvojení ediční techniky různých typů archivních pramenů.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování této kapitoly dokážete:

- rozeznávat jednotlivé formule ve formuláři listiny;
 - kategorizovat a analyzovat jednotlivé druhy diplomatického materiálu;
 - určit vydavatele, typ písemnosti, druh písma, ověřovací prostředek atd.;
 - prakticky zvládnout ediční techniku na konkrétních druzích archivních pramenů.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

Prostudování kapitoly vám zabere přibližně 60 minut.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Diplomatika; listina; formulář listiny; zemské desky; dvorské desky; urbáře; gruntovnice; katastry

6.1 Listina a její formulář

Listina je písemnost úřední povahy s právní platností. Zakládá nové právo a zároveň ho dokazuje. Má neomezenou platnost a je sestavená podle ustálených pravidel (formuláře).

Formulář listiny se skládá z úvodní části (protokolu), vlastního textu a závěrečné části (eschatokolu). V těchto částech je možno dále rozeznávat jednotlivé pevně dané formule.

Protokol tvoří:

- **invokace** (vzývání jména božího),
- **intitulace** (jméno a titul vydavatele listiny, někdy může též obsahovat **devoční formulí**),
- **inskrípce** či **adresa se salutací** (jméno a hodnost příjemce/příjemců s pozdravem).

Text je nejdůležitější částí listiny a obsahuje následující formule:

- **arenga** (vyjádření důvodu k vydání listiny),
- **promulgace** (vyjádření úmyslu uvést obsah listiny ve všeobecnou známost),
- **narace** (uvádí konkrétní důvody vzniku listiny, včetně jmen osob, které žádost zprostředkovaly),
- **dispozice** (vlastní právní jádro listiny, někdy s pertineční formulí, která vypočítává příslušenství statku nebo půdy, s nímž se disponuje),
- **sankce** (benedikce – slib odměny všem, kteří ustanovení listiny budou zachovávat, kominace – hrozba trestem hmotné i nehmotné povahy všem, kteří ji budou porušovat)
- **koroborace** (oznámení o způsobu ověření listiny).

Závěrečnou část listiny (eschatokol) tvoří:

- **subskripce** (podpisy či vyjmenování svědků, případně úředníků vydavatelovy kanceláře či samotného vydavatele),
- **datace** (údaje o době, případně místě vzniku listiny)
- **aprekace** (závěrečná modlitba, často zkrácená na pouhé „Amen“).

Příklady:

A)

1488, 26. I, [B. M.]

invokace > Ve jméno Buože, amen. < **invokace / arenga** > Všecky věci sluší tak v opatrnosti jměti, skrze kterých nepaměť mohl by zmatek býti, chtěje, aby tej věci na budouce časy paměť byla. < **arenga / intitulace s devoční formulí** > My, Kazimír, z Buoží milosti knieže těšínské etc. > **intitulace s devoční formulí / promulgace** > všem nynějším i budoucím známo činíme, kdož tento list uzří aneb čtúce slyšeti budú, < **promulgace / narace** > že vystúpil před nás slovtuný Jiřík Mníšek z Vratimova, věrný náš a milý, oznamující, kterak času toho, kdy byl těšínský hrad vyhořel, listy jeho předkov na to zbuože Vratimov tu také shořely etc., prosíce nás, abychom je[m]u list nový na to zbuože vydali. My znamenající jeho pilnú a stálú službu, kterúž nám činil a před sebu majíce každého při je[h]o spravedlnosti zanechati i to tak opatřiti, aby i potomkové naši také učinili s naší zvláštní kniežecí milosti, svrchu psané[m]u Jiříkovi Mniškovi, erbom a budoucím potomkom jeho svrchu psaného zbuože Vratimova < **narace / dispozice** > tímto listem našim potvrzuje[m] dědičně se všemi tohoto zbuože užítky, požítky, lidmi a dochody všelikterakýmimalými i velikými, žádných nevyjímající ani pozostavující, kterými se koli jmény menují neb menovány býti mohou, jakoby všemi jmény zvláštními menovány byly a jako to zbuože svrchu psané starodávna od jiných zbuož vyhraniče[n]o a vyměřeno jest, aby on s erby a potomky svými toho zbuožeg užíval dědičně, prodal, zastavil, zaměnil a s ním učinil i nechal, jakož by se jemu najlépe a erbom jeho i potomkom zdálo, k tomu jemu zvláštní naše milosti dali jsme a mocí lista tohoto dáváme na tomž zbuoží svrchu psané[m] naše vrchní právo, aby on i s erby a budoucími potomky svými jeho užíval a to zbuože s vrchním právem i dolním osedl a držel dědičně, avšak našim službám, kterěž tam starodávna jsú, neškodno. < **dispozice / koroborace** > Tomu na svědomí naši vlastní pečeť k tomu listu zavěsiti jsme kázali. > **koroborace / datace** > Jenž dán a psán v sobotu po Navrácení viery svatého Pavla z léta Buože[h]o tisícého čtyřsté[h]o osmdesátého osmého. < **datace / subskripce** > A přitom jsú byli věrní naši milí pan Jan Trnka z Ratibořan a na Frýdku, Václav Hřivnác z Heraltic, Jiřík Hynal z Stonavy, Mikuláš Kloch z Bestviny, Mikuláš Kostka a Jindřich Čelo z Čechovic, jenž tento list v poručenství jměl a psán Petrusovou rukú, školného mistra těšínského. < **subskripce**

Zdroj: JEŽ, Radim: *Pergamenové listiny těšínských Piastovců z let 1408–1566 z Rakouské národní knihovny ve Vídni*. Práce a studie Muzea Beskyd 24, 2012, s. 157–159.

Orig. dokumentu: Österreichische Nationalbibliothek Wien, fond Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. Ser. n. 28633.

B)

1571, 18. VI, [Těšín]

intitulace s devoční formulí > My, Václav, z Boží milosti v Slezi kníže těšínské a Velkého Hlohova etc. < **invokace s devoční formulí / arenga** > Známo činíme tímto listem

obecně přede všemi < **arenga / promulgace**, kdož jej uzří aneb čtouc slyšeti budou. < **promulgace / narace** > Jakož jsme měli na lázni obecní před vyhořením města Těšína plat stálý, kerýž do komory naší vydáván byl, i chtěc, aby taková lázně k potřebě vši ubce zase vystavena a držána byla, < **narace / dispozice** > povolili jsme a tímto listem povolujem purkmistru a starším města Těšína, nynějším i budoucím, aby oni na náklad svůj obecní takovou lázni na Novém městě při konci ulice Stříbrné, tu, kdež již toho místo vyměřené, vystavili. A protož svrchupsaný purkmistr a starší, nynější i budoucí, vejš dotčenú lázni k obecnímu dobrému dále dostaviti, jí svobodně užívati, požívati, z ní plat bráti a k užitku města tohoto obracet, s ní učiniti i nechati moc mají, jakž by se jim dobře zdálo a líbilo bez překážky naší erbuo[v] a budoucích potomkův našich i jednoho každého člověka. < **dispozice / koroborace** > Tomu na svědomí pečeť naši knížecí k tomuto listu přivěsiti sme rozkázali. < **koroborace / datace** > Jenž dán a psán na Těšíně v pondělí po svátým Vítu léta Páně tisícého pětistého sedmdesátého prvního. < **datace / subskripce** > A při tom jsou byli urození věrní naši milí Václav Rucký z Rudz a na Rudici, kanclíř Knížectví těšínského, Mikuláš Rucký z Rudz a na Albrechticích, maršálek dvoru našeho, Jiřík Pelhřim z Střankovic a na Koňakově, a auředník na Těšíně etc. < **subskripce**

Václav, kníže těšínské etc., manu ppa

Zdroj: JEŽ, Radim: *Listiny těšínských knížat renesančního věku*. Český Těšín 2010, č. 355, s. 252.

Orig. dokumentu: Státní okresní archiv Karviné, fond Archiv města Český Těšín, inv. č. 31.

6.2 Úřední knihy

Mezi úřední knihy patří například zemské desky, dvorské desky, urbáře, gruntovníce, katastry a matriky.

Zemské desky byly veřejné knihy zemské stavovské obce vedené při zemském soudu. V Čechách jejich kořeny sahají až do doby vlády Přemysla Otakara II. Nejstarší dochované pocházejí z let 1316–1320 (1325). Byly vedeny v několika řadách: desky pŕhonné (obsahovaly pohnání neboli žaloby před zemský soud pro trestní provinění), desky trhové (evidence majetkových záležitostí svobodných a zpupných statků – koupí a prodejů, zápisů věna, kšaftů apod.), desky zápisné (vznikly za vlády Karla IV. pro zápisy dluhů) a desky památné (vznikly až v pohusitské době, obsahovaly rozsudky zemského soudu, sněmovní usnesení apod.).

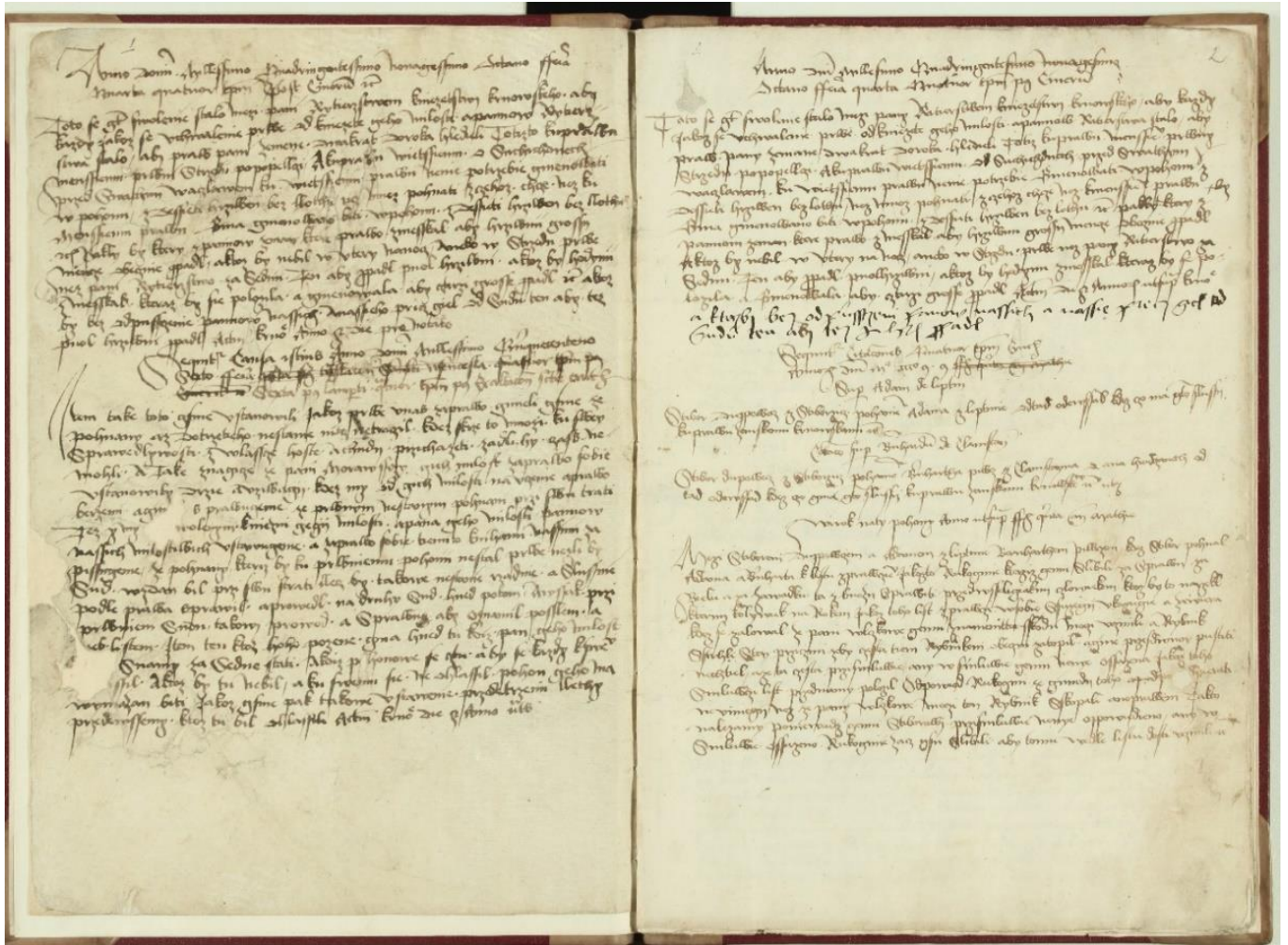
Na Moravě se vedly pouze desky pŕhonné a trhové, a to ve dvou řadách: olomoucké a brněnské.

Ve Slezsku byly zemské desky zavedeny po roce 1318 v opavském a krnovském knížectví. Dělili se dle agendy na knihy trhové (označovány jako „zadní“) a půhonné (označovány jako „přední“). První ze zmíněných se dochovaly pro Opavsko od roku 1431 a pro Krnovsko od roku 1404, zatímco knihy půhonné jsou zachovány pro Opavsko od roku 1413 a pro Krnovsko od roku 1498.

Obrázek 26: Zemské desky opavského knížectví (trhové/zadní): Kniha pana Jana staršího Bruntálského z Vrbna na Heralticích z let 1543–1554, čes., 30 x 38 cm, vazba kožená.

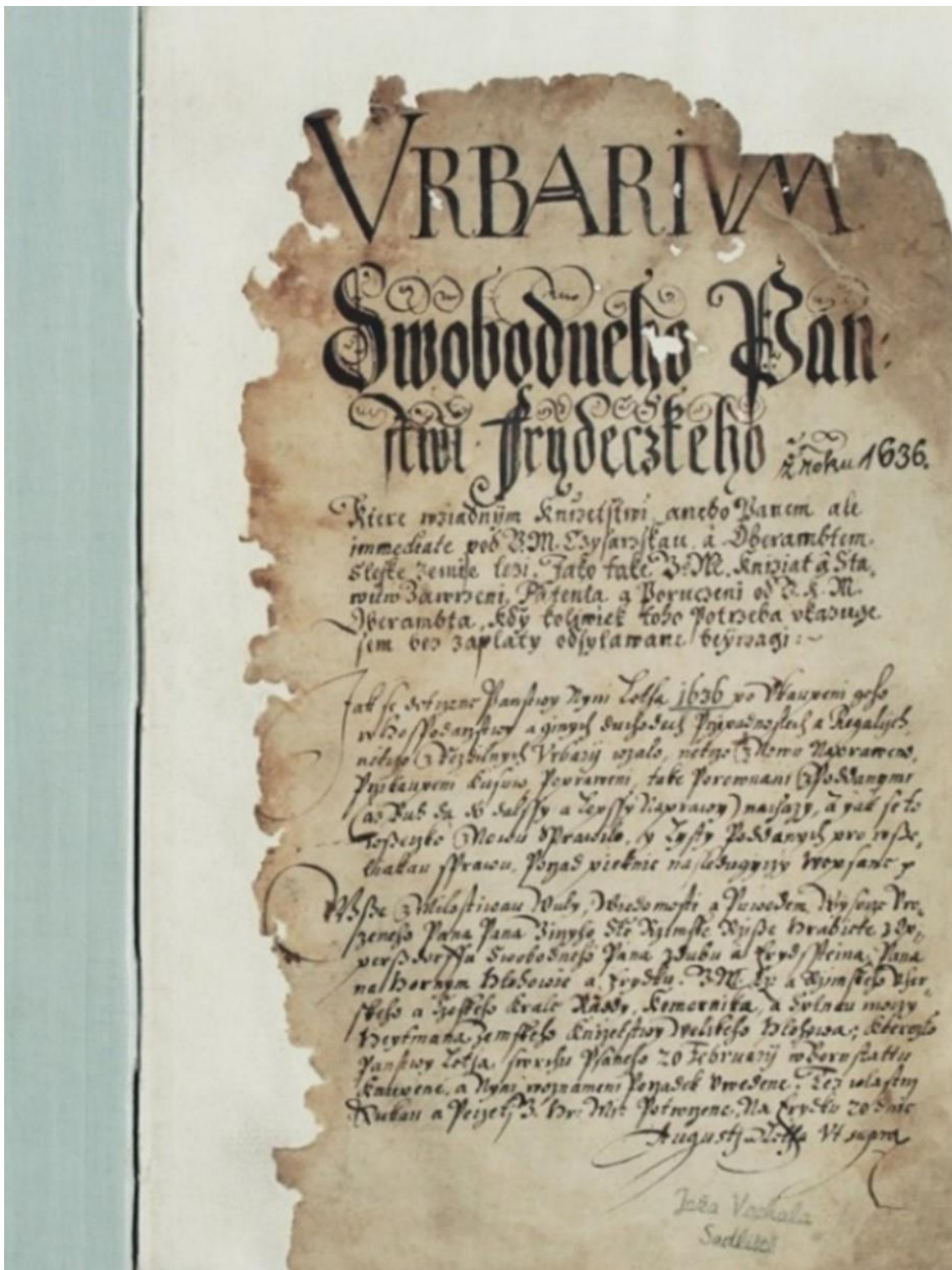
Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Slezský stavovský archiv 1318–1850, inv. č. 853.

Obrázek 27: Desky zemské (přední/půhonné), Krnovské knížectví, 1498–1508, čes., 22 x 32,5 cm.

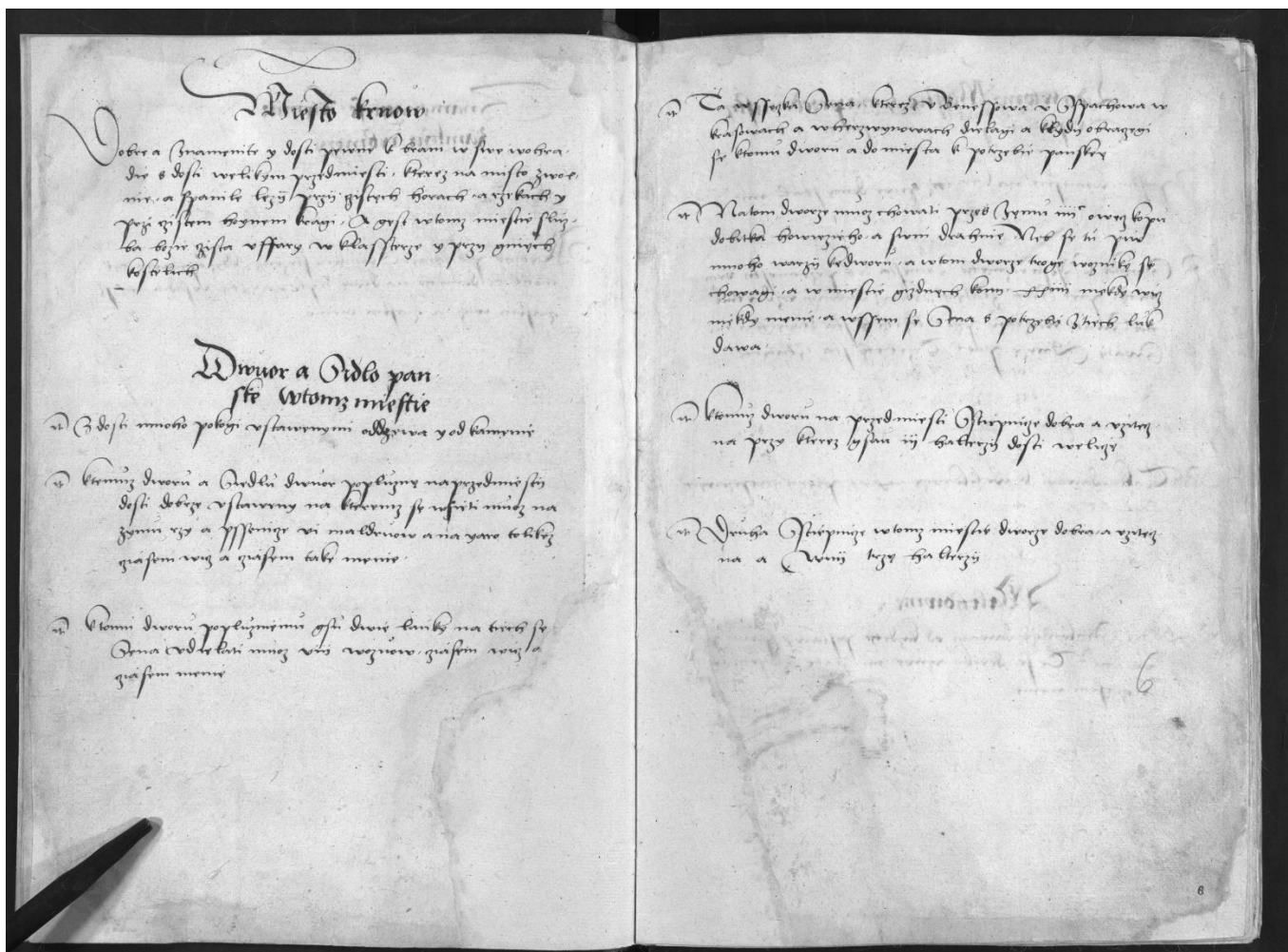
Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Slezský stavovský archiv 1318–1850, inv. č. 842.

Urbáře (*Saalbuchy*) byly soupisy povinností poddaných (např. peněžní platy, naturální dávky a roboty) vůči vrchnosti. Mohly také obsahovat popis bezprostředního majetku vrchnosti, např. zámků, zemědělských dvorů, folvarků, výrobních podniků atd. Urbáře byly tedy vedeny správou velkostatku. Často se dochovaly ve formě knihy. Nejstarší dochovaný urbář (zlomek z let 1283–1284) se týká pražského biskupství a platů jeho poddaných.

Obrázek 28: Urbář velkostatku Frýdek z roku 1636, česky, 21 x 33,5 x 2 cm, položená zachovalá vazba.

Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Velkostatek Frýdek 1600–1919, inv. č. 2.

Obrázek 29: Urbář Krnovské komory z roku 1523 obsahuje popis města Krnova a také popis dvoru a panského sídla v tomto městě, fol. 5v-6r.

Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Velkostatek Krnov, kniha 1.

Transliterace – ukázka

Miesto Krnow

1. Dobre a znamenite y dosti pewne k brani w swe wohra-
2. die s dosti welikym przedmiesti, kterež na misto zwol-
3. nie, a spanile lezy przy gistrych horach, a rzekach y
4. przy cistem hoynem kragi. A gest w tomz miestie sluz-
5. ba bozie czista v ffary w klaszterze y przy ginych
6. kostelích

Transkripce – ukázka

Město Krnov

1. Dobře a znamenité i dost pevné k braní v své wohra-
2. dě s dost velikým předměstím, kteréž na místo zvol-
3. ně, a spanilé leží při jistých horách, a řekách i
4. při čistém hojném kraji. A je w tom městě služ-
5. ba boží čista u fary v kláštěre i při jiných
6. kostelích

Gruntovnice (pozemkové knihy) registrovaly evidenci pozemkového majetku poddáných, zejména změnu držby poddanských nemovitostí. Rozšířily se postupně v 16. století. Gruntovnice obsahují kupní smlouvy. Zápis v knize zpravidla zachycuje datum, dále informaci, že zápis se konal se souhlasem vrchnosti, jméno prodávajícího a kupujícího a obsah smlouvy. Součástí zápisu je také popis usedlosti včetně příslušenství (může být i inventář) a pozemků. Dále se uvádí cena (do konce 18. století v kopách míšeňských zlatých), kolik bylo zapláceno v hotovosti a jak vysoké budou splátky, včetně stanovení jejich splatnosti a popř. jaké dluhy na nemovitosti již jsou. Závěrem se uváděla klauzule o zárukách a jména svědků.

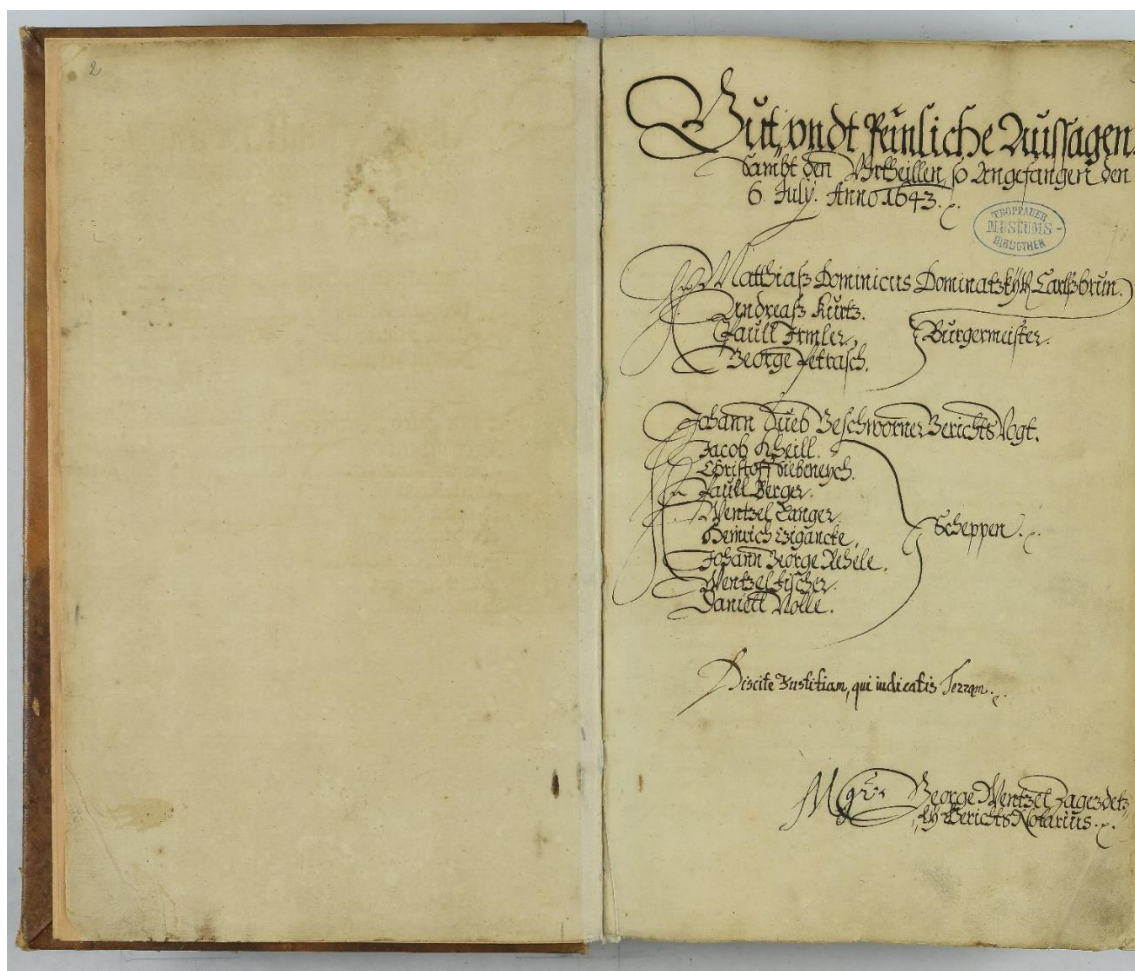

Obrázek 30: Pozemková kniha obce Křížová (okres Bruntál) s vyobrazením erbu Skrbenských z Hříště, obsahuje zápisy z let 1715–1841. Rukopis ve formě knihy, papír.

Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Velkostatek Hošťálkovy, inv. č. 1236, sign. A 10–14.

Městské knihy (něm. *Stadtbuch*) byly knihy vedené příslušnými orgány městské správy (např. radou, soudem, speciálními úřady) pro správní a právní potřeby měst, jak i jednotlivých měšťanů. Nejstarší česká městská kniha vznikla na Starém Městě pražském a nese název „Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorabilium Veteris Urbis Pragensis“ (ve zkratce „Liber vetustissimus“). První záznamy jsou datovány do roku 1310.

Existují různé druhy městských knih, např. **knihy pamětní** (obsahující zápisy všeho druhu úředního i neúředního charakteru, pamětní zápisy), **knihy městského hospodářství** (evidující městský majetek a finance, např. knihy početní neboli knihy příjmů a vydání města, knihy spojené s výběrem speciální berně atd.), **soudní knihy** (např. rychtářské knihy pro běžné přestupky, knihy hrdelního soudu zvané knihy krevní/smolné/černé apod. pro zločiny, za něž bylo možno odsoudit k trestu smrti a užívat tortury, knihy kšaftů – závětí neboli testamentů atd.), **knihy vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města** (např. knihy sirotčí, špitální atd.).

Obrázek 31: Smolná kniha opavská (Gut und peinliche Aussagen samt den Urteilen), 1643–1670, německy a česky, 21 x 32,5 x 6,5 cm, desková, potažená kůží.

Zdroj: Státní okresní archiv Opava, fond Archiv města Opavy, sv. 1., 1247-1945 (1947), inv. č. 225 • sig. IBb14, fol. 2v-3r.

Katastry byly panovnické soupisy půdy vytvořené pro daňové a úřední účely. V Čechách byl prvním úplným výčtem daňových povinností katastr z roku 1654, zvaný **První berní rula**, který však musel být pro své nedostatky revidován. Na základě revize provedené v letech 1674–1683 vznikl v roce 1684 druhý katastr (**druhá berní rula**), který platil do roku 1748. Obdobný katastr existoval i na Moravě, ale pod názvem **lánové rejstříky**. Vznikl na základě údajů získaných ze dvou lánových vizitací uskutečněných v letech 1656–1658 a 1669–1679. Protože však tyto katastry byly zatíženy četnými chybami (např. nezahrnovaly dominikální půdu, ale pouze rustikální půdu a nezohledňovaly rozdíly v úrodnosti půdy v různých oblastech), vyžadovaly aktualizaci. Přinesly ji dva **tereziánské katastry**, z nichž první vstoupil v platnost 1. května 1749 a druhý v roce 1757. Ve Slezsku byl nejstarším **katastr karolinský**, zpracovaný v několika fázích rektifikací, zahájených roku 1723 a ukončených až po rozdělení země roku 1742. Všechny tyto katastry připravovaly podklady pro zdanění na základě odhadů výnosů, zejména zemědělské výroby a řemesel. Zvýhodněny, resp. zcela mimo zdanění, zůstávaly šlechtické majetky. Následně byl v roce 1785 zaveden **josefský katastr** (přinášel řadu novot, především přesné vyměřování), který pak nahradil roku 1792 katastr nazývaný **tereziánsko-josefský**. Tento stav trval do roku 1860, kdy byl vyhlášen **stabilní katastr** (byl připravován od roku 1816), který obsahoval už podrobné mapy vytvořené pro každou katastrální obec (tzv. indikační skici, originální mapy a císařské mapy).

Moravské Knínice		titul			Dependen			Moravské Knínice		titul			Dependen		
Dělné Lánové		První	2. třída	3. třída	První	2. třída	3. třída	Dělné Lánové		První	2. třída	3. třída	První	2. třída	3. třída
Jan Pospíšil	11	7	+	15				Jan Pospíšil	10	7	+	15			
Jan Pospíšil	1	2		+				Jan Pospíšil	4	1	5/8	3	2 3/4		
Jan Pospíšil	4	7	+	15				Jan Pospíšil	11	7	+	15			
Jan Pospíšil	4	2		+				Jan Pospíšil	11	7	+	15			
Jan Pospíšil	10	7	+	15				Jan Pospíšil	11	7	+	15			
Jan Pospíšil	3	1	2 3/4	2	5/8			Jan Pospíšil	2	1	1 3/8	2	2 3/4		
Jan Pospíšil	11	7	+	15				Jan Pospíšil	11	7	+	15			
Jan Pospíšil	1	1	2 3/4	2	5/8			Jan Pospíšil	3	1		2			
Jan Pospíšil	12	7	+	15				Jan Pospíšil	3	2	5/8	5	2 3/4		
Jan Pospíšil	7	3	5/8	7	2 3/4			Jan Pospíšil	1		3/8		6 3/4		
Jan Pospíšil	11	7	+	15				Jan Pospíšil	2		4	1			
Jan Pospíšil	2	2	5/8	5	2 3/4			Jan Pospíšil	2		4	1			
Jan Pospíšil	12	7	+	15				Jan Pospíšil	4	2	2 3/4	4	5/8		
Jan Pospíšil	2	1		2				Jan Pospíšil	4	2	2 3/4	4	5/8		
3. Lán	17	91	118	4	133			4. Lán	7	62	39	6	79	4	

Obrázek 32: Lánový rejstřík pro Moravské Knínice ve veverském panství.

Zdroj: Moravský zemský archiv, Lánový rejstřík, poř. č. 155, sign. 142, fol. 34v-35r, panství Veverí - obec Moravské Knínice.

Namen Deren Dann deren dahin gehorigen Dörffern, und darinn ange- setzten Würtben nach der de Anno	Welche in würclichen Steuermäßigen Genuß balten.																
	Äckerbare Felder nach al- ten z. seiden dann verthei- dene Gärten.		Friedh lie- gende und in enwelchen Jahren an- bawende Felder.		Huth Wälden und Derwä- sungen.		Wein- Gärten.		Wies- u. Wachs- Feld. Grem- met.		Teichte zum			Mahl- u. Mühlen An			
									Nach so viel 2. Spännige.		Wald- dingen.			Stätten		Unstäten	
	St.	W.	St.	W.	St.	W.	St.	W.	Fuder.	Fuder.	St.	ss.	ss.	Bän.	Sta.	Stet.	Bän.
Continuatio Dorff Motava & Vrata																	
Jan Glauzant	2.	1/2	1.	3/4					2 1/2	1/2							
Summa	25 1/2	3/4	10.	1 1/4					2 1/2	2 1/2							
Summa	1.	2.							1.								
Dorff Chausary oder Chausow																	
Felix Janinowit.	8								7.	1.							
Jacob Platit.	9.	3.							2.								
Gjuzit Kozub.																	
Martha Kozan.	10.	1.							1.								
Summa	28								4.	1.							
Dorff Rymanie																	
Jan Mlynarz.	28.	1.	9.						7 1/2	1/4							
Jan amub.	24.	3/4	1.	3.					1 1/2								
Jan Mlynarz.	36.	3.	6.	1.					7 1/4	1/4							
Jan Halab.	24.	1.	5.	1.					1.	1/4							
Summa	114 1/2		22.	1.					17 1/4	3/4							
Dorff Zaborzan																	
Gjuzit Kozub.	30.		3.	2.					2.								
Jan Kozub.	23.	3.	1.	2.					2.								
Jan Kozub.	28.	3.	3.	3.					1.								
Gjuzit Kozub.	21.	2 1/2	1.	2.					2 1/4								
Jan Kozub.	37.	2.	7.	1 1/2					2 3/4	1.							

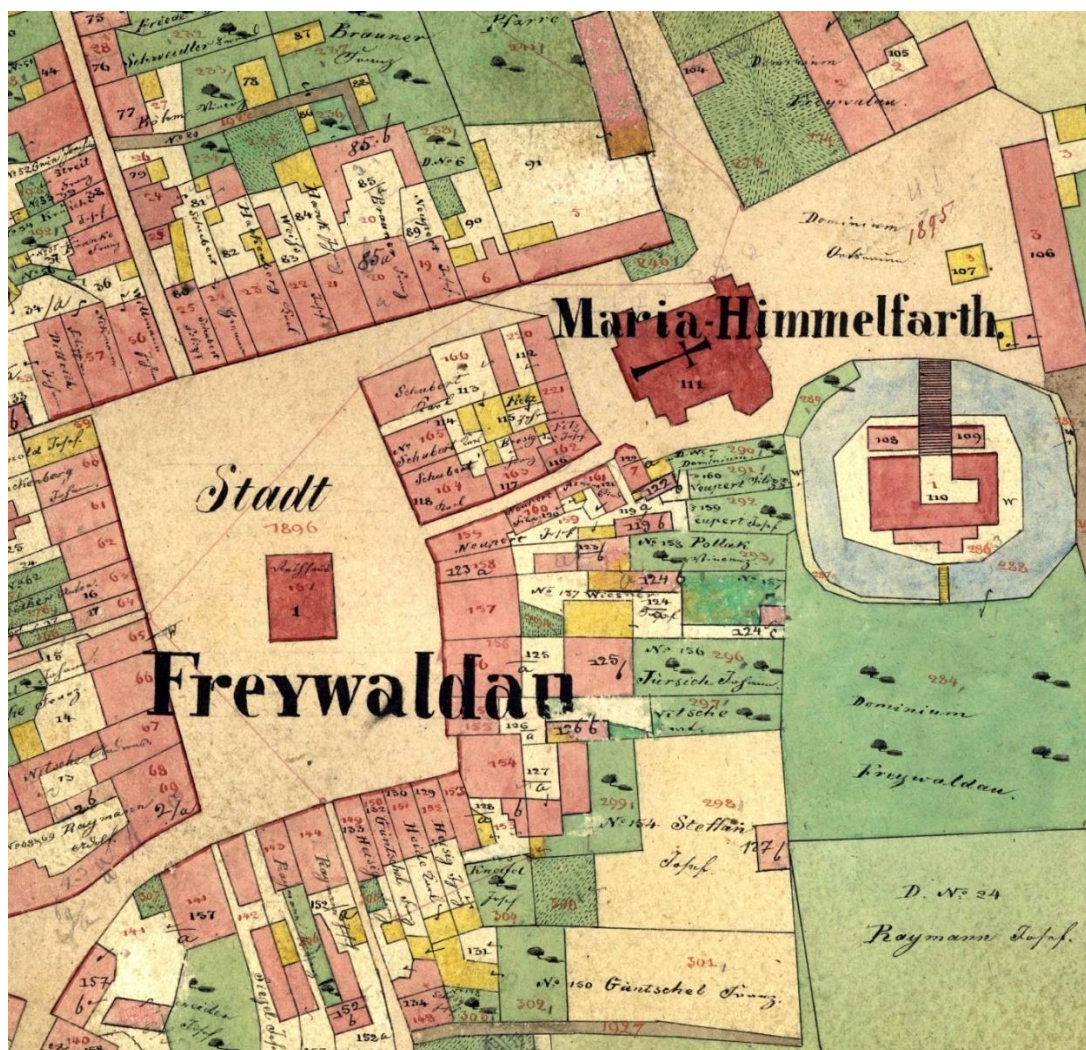
Obrázek 33: Tereziánský katastr, 1757, revizitace kraj Berounský, panství Dobříš, obce: Rymaně, Chouzavá a část Zahořan.

Zdroj: <http://www.rymane.cz/historieobce/tkr1rymane1757.jpg> (14. 06. 2024).

				Des Eigentümers				Des Grundstückes				Anmerkung					
N ^o der Blätter	Eigenthümer	N ^o der Parzelle	Institutielle Klasse a. b. c. d. e. f. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z.	Rustikal	Haus N ^o	Vor und Zunamen	Stand	Wohnort	Kulturs Gattung	Flächeninhalt			Klasse	Reiner jährlicher Ertrag in Metall-Münze			
										N. O.	Quadrat Arche			fl.	kr.	fl.	kr.
						Troppau Stadt			Wiese	275	miniggen	2	26	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Neudorf	Spring	Liegen	Wiese	260	miniggen	5	24	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	740	miniggen	16	25	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Troppau Stadt			Wiese	45	miniggen	1	21	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	225	miniggen	1	26	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	85	miniggen	1	46	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	170	miniggen	1	23	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	245	miniggen	5	6	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Schmal Hof	Spring	Liegen	Wiese	450	miniggen	12	22	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Troppau Stadt			Wiese	120	miniggen	1	26	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Springer	Spring	Milch	Wiese	65	miniggen	1	22	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	1285	miniggen	16	44	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	20	miniggen	1	20	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	405	miniggen	1	41	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Kaiser Hof	Spring	Liegen	Wiese	195	miniggen	1	49	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	545	miniggen	7	6	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Ulrich	Spring	Troppau	Wiese	35	miniggen	1	40	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Schmal	Spring		Wiese	50	miniggen	1	29	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Lofsdorf	Spring		Wiese	35	miniggen	1	40	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
						Wika	Spring		Wiese	65	miniggen	1	50	Wien	116. 1/2 Schillinge 1866		
									Wiese	1215							

Obrázek 34: Stabilní katastr, Opava (Troppau) - Protokol pozemkových a stavebních parcel, triplikát z let 1836–1837 (Výkaz pozemků a parcel: evidence každé jednotlivé parcely s vlastníkem, její stav, umístění, způsob využití a plocha v čtvercových sázích).

Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Stabilní katastr slezský 1824–1880, Protokol pozemkových a stavebních parcel, inv. č. 562.

Obrázek 35: Stabilní katastr, město Jeseník (něm. Freiwaldau) ve Slezsku na indikační skici z roku 1836 (fragment).

Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Stabilní katastr slezský, Indikační skici, inv. č. 69, kart. 18.

Matriky byly zakládány během 16. století z důvodu evidence osob a s tím spojených církevních obřadů. První matriky na našem území byly sepisovány v evangelickém prostředí. V katolické církvi byly zavedeny od rekatolizace počátkem 17. století. Nejstarší dochovaná matrika je z roku 1531 z obce Jáchymov. Matriky jsou zapisovány ve třech druzích knih: kniha křestní (*Libri baptisatorum*) – matrika narozených, kniha manželství (*Libri matrimonium*) – matrika oddaných, kniha zesnulých (*Libri defunctorum*) – matrika zemřelých.

Anno 1821.		Anlage Sp. in Hoffst.			Elderre		Pöthere		
Monat	Tag	Nummer	geb.	gest.	Pat. ter	Mütter	Nummer	Wohn.	
Anno 1821.									
Verzeichniß der in Groß-Petersdorf Geborenen und in der hiesigen Pfarrkirche zu dem heil. Hof- seltu Petrus und Paulus getauften.									
Januar 1. Jan	17	Joseph	1	1	1	Martin Friedrich der Erdbeeren	Magda- lena geb. von Pulver Erdbeeren	Joseph Luzan Luzan Luzan Luzan	Luzan Luzan Luzan Luzan
Januar 3. Jan	29	Johanna Geppert	1	1	1	Joseph Luzan geb. von Erdbeeren	Luzan geb. von Luzan Luzan	Joseph Luzan Luzan Luzan	Luzan Luzan Luzan Luzan
Januar 18. 19. Jan	51	Aofina Büffel	1	1	1	Winfred Luzan geb. von Luzan	Magda- lena geb. von Luzan	Joseph Luzan Luzan Luzan	Luzan Luzan Luzan Luzan
Febr. 9. Feb	88	Aofina Weiß	1	1	1	Joseph Luzan geb. von Luzan	Luzan geb. von Luzan	Joseph Luzan Luzan Luzan	Luzan Luzan Luzan Luzan
Joseph M. Hoffst. Pfarrer.									

Obrázek 36: Matriční kniha narozených, římskokatolický farní úřad Horní Vražné, kostel sv. Petra a Pavla, rok 1821, fol. 1.

Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, matriční kniha narozených 1821–1838, inv. č. 1087, sign. Od III 6, Dolní Vražné, Emauzy, Horní Vražné, Hynčice.

DALŠÍ ZDROJE

Doporučená literatura:

1. BURDOVÁ, Pavla: *Desky zemské. Ukázky a rozbor vkladů nejstarších desek*. Praha 1984.
2. KORBELÁŘOVÁ, Irena: *Didaktická exempla k pomocným vědám historickým*. Opava 2016, s. 29–60.
3. PÁTKOVÁ, Hana – BASTL, Ondřej: *Texty k výuce diplomatiky*. Dolní Břežany 2003.
4. ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša: *Výbor studií k českému diplomatáři*. Brno 1981.
5. ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Česká diplomatika do roku 1848*. Praha 1971.
6. VOJTÍŠEK, Václav: *Vývoj městských knih v Československé republice ve světlotiskových ukázkách, 1–3*. Praha 1928–1931.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

1. Vyznačte jednotlivé formule ve formuláři listiny (rozbor).

1566, 25. I. Těšín

My, Marie, z Boží milosti v Slezi kněžna těšínská a Velkého Hlohova a též my, Fridrich Kazimír, z Boží milosti v Slezi kníže těšínské a Velkého Hlohova etc. známo činíme tímto listem obecně přede všemi, kdož jej uzří aneb čtouc slyšeti budou. Jakož urozený věrný náš milej Václav Rucký z Rudz a na Rudici, kanclíř knížectví našeho těšínského, ves Rudici v panství skočovském se vším její příslušenstvím od osvíceného knížete a pána, pana Václava, z Boží milosti v Slezi knížete těšínského a Velkého Hlohova etc., pana manžela našeho nejmilostivějšího, a též od nás, Fridricha Kazimíra, z Boží milosti v Slezi knížete těšínského a Velkého Hlohova etc., za jeho věrné a povolné služby stvrzenú má, tak jakž to stvrzení v sobě šíře obsahuje a zavírá. A v tomž listu jeho nám, kněžně Marii, ves Brenná na místě toho, což sme na Rudici věna měli, s jistú předešlú vůlí naší v věno uvedena a v tomž listu jeho zapsána byla etc. I poněvadž potom s jistým vědomím a vůlí naší nadepsaná ves Brenná urozenému věrnému našemu milému Václavovi Vodovi z Kojkovic od nadepsaných knížat též za jeho věrné služby stvrzena

jest. My, kněžna Marie, nadepsaná a Fridrich Kazimír s erby a potomky svými svrchu psanému Václavovi Ruckému, erbom a potomkom jeho tímto listem přiříkáme, jestliže by kdyžkoli o dotčený statek jeho Rudici, buďto věnným právem aneb jakžkoli na všem neb na díle nařčen byl, že jej vdycky při všem nákladem našim zástúpiti a podle znění a potvrzení jeho nadepsaného tož zboží jemu vyčistiti a před každým člověkem a právem bez škody jeho a bez újmy a škody listu a stvrzení jeho nadepsaného osvoboditi máme. Takže dotčený Václav Rucký s erby a potomky svými dotčené zboží Rudici se vším jeho příslušenstvím dědičně držeti, míti, dáti, prodati a svobodně užívati může bez překážky naší, erbuo a budoucích našich i jednoho každého člověka. Tomu na svědomí my, nadepsaná kněžna Marie, s jistým vědomím svým a milostivú dokonalú vůlí jeho milosti knížete Václava a pana manžela svého nejmilostivějšího svůj sekret vlastní, také my, kníže Fridrich Kazimír, pečeť naši vlastní k tomuto listu sme přivěsiti rozkázali. Jenž dán a psán na Těšíně v pátek den svatého Pavla na víru obrácení léta Páně tisícého pětistého šedesátého šestého. A přitom jsou byli urození věrní naši milí Toman Mléčko z Jílovnice a na Jílovnici, Mikuláš Karvinský z Karviné a na Velkých Kunčicích a Matěj Pilar z Pilhu, auředník na Fryštátě.

Fridrich Kazimír
ppa

Zdroj: JEŽ, Radim: *Pergamenové listiny těšínských Piastovců z let 1408–1566 z Rakouské národní knihovny ve Vídni*. Práce a studie Muzea Beskyd 24, 2012, s. 186–187.

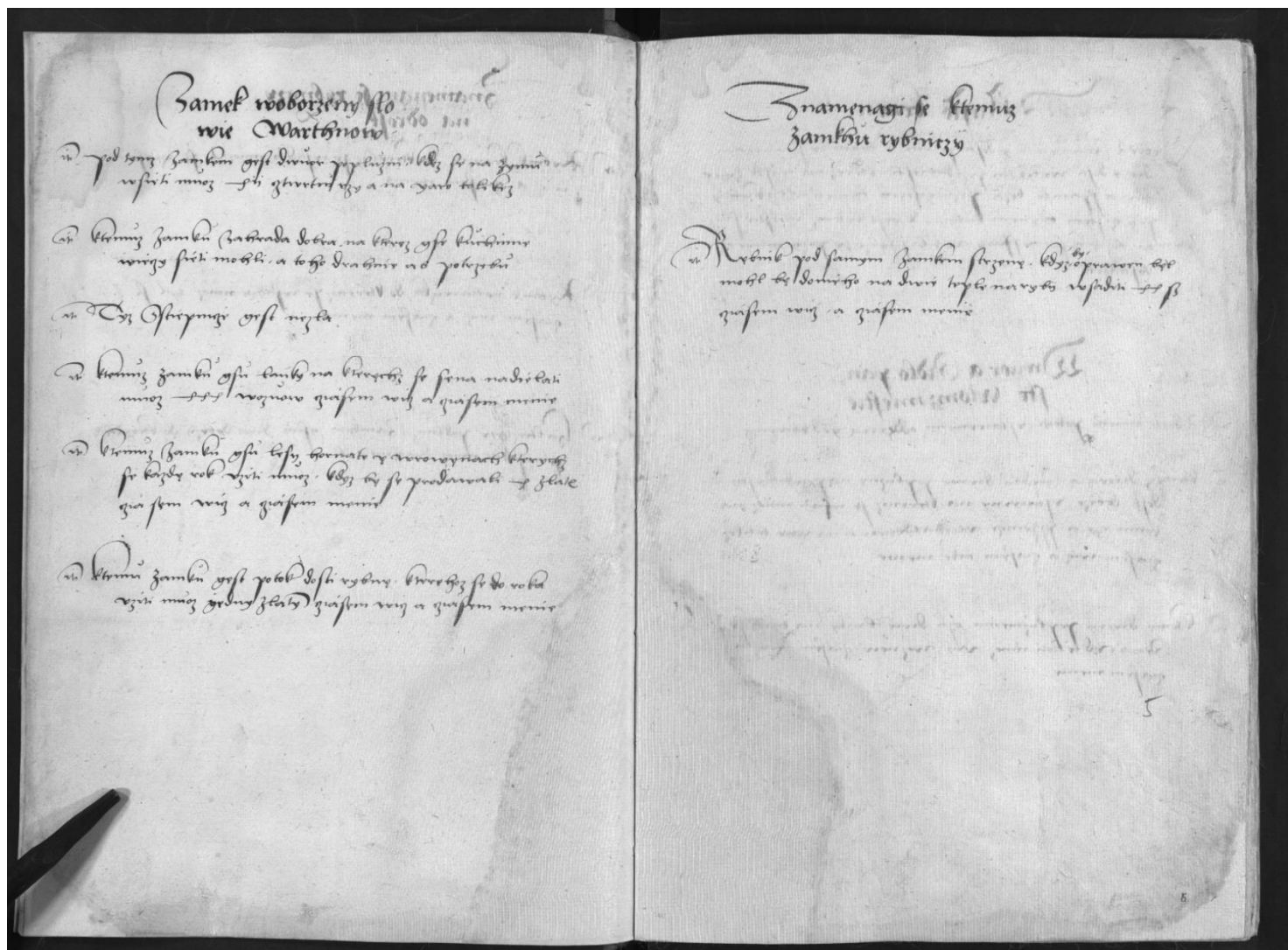
Orig. dokumentu: Österreichische Nationalbibliothek Wien, fond Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. Ser. n. 28652.

2. K samostatnému zpracování:

a) Určete typ písma.

b) Identifikujte druh diplomatického materiálu.

b) Přečtěte text a přepište ho zvoleným a odůvodněným způsobem.

Obrázek 37: Urbář Krnovské komory (1523).

Zdroj: Zemský archiv v Opavě, fond Velkostatek Krnov, kniha 1.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Jaké formule obsahuje závěrečná část listiny (eschatokol)?
2. Jaké zemské desky byly vedeny ve Slezsku (tj. v opavském a krnovském knížectví) a jak byly tyto desky označovány?

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola se zaměřila na praktické dovednosti v oblasti diplomatiky. Naučila čtenáře rozeznávat jednotlivé formule ve formuláři listiny a také kategorizovat a analyzovat různé druhy diplomatického materiálu (např. zemské desky, dvorské desky, urbáře, pozemkové knihy, městské knihy, katastry, metriky). Poskytla rovněž příležitost k prohloubení ediční techniky na konkrétních druzích archivních pramenů.

ODPOVĚDI K KONTROLNÍM OTÁZKÁM

Ad 1. Závěrečnou část listiny (eschatokol) tvoří subskripce, datace a aprekace.

Ad. 2. Ve Slezsku se zemské desky dělily na knihy trhové (označovány jako 'zadní') a půhonné (označovány jako „přední“).
